

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен
„доктор”

Автор на рецензията: доц. д-р Бистра Кирилова Мизова, Софийски университет
„Св. Климент Охридски, Факултет по педагогика, катедра Дидактика

Научна област: 1. Педагогически науки

Професионално направление: 1.3 Педагогика на обучението по...

Научна специалност: Методика на обучението по български език и литература в
началното училище

Университет: Софийски университет „Св. Климент Охридски”

Факултет: Факултет по педагогика

Катедра: Дидактика

Тема на дисертацията: ФОРМИРАНЕ НА ЛИТЕРАТУРНИ КОМПЕТЕНОСТИ У
УЧЕНИЦИТЕ В НАЧАЛНИЯ ЕТАП НА ОСНОВНАТА СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ
ЧРЕЗ ЧЕТЕНЕ С РАЗБИРАНЕ НА ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ

Име на докторанта: Десислава Цветанова Тодорова

Научен ръководител: проф. дпн. Нели Иванова

Биографични данни за докторанта

Десислава Цветанова Тодорова е родена на 05.03. 1985 г. в гр. София. През 2007 г. се дипломира в бакалвърска степен като отличник на випуска в специалност “Педагогика” във Факултета по педагогика на Софийски университет „Св. Климент Охридски” и придобива професионалната квалификация „педагог“ със специализация по педагогическо консултиране. Непосредствено след това продължава обучението си в магистърска степен и през 2009 г. се дипломира като магистър по трудова и организационна психология, при това отново с отличие.

Между 2008 и 2012 г. работи последователно като консултант в сферата на човешките ресурси и като специалист по управление и развитие на персонала в бизнес организации. От 2012 г. до настоящия момент е учител в началния образователен етап в столичното 56. СУ „Проф. Константин Иречек.

Десислава Тодорова се отличава с висока професионална мотивация и устрем за усъвършенстване, доказателства за които са програмите за надграждаща квалификация, които тя завършва – V и IV ПКС в ДИУУ към СУ „Св. Климент Охридски“ в областта на методиката на обучението в началния етап на основната образователна степен. Нейната целенасоченост, последователност и настойчивост по отношение на собственото ѝ професионално развитие я правят

подходящ кандидат и за третата най-висока научно образователна степен „доктор“. Зачислена е след успешно издържана конкурсна процедура като докторант в задочна форма на обучение по 1.3 Педагогика на обучението по..., в научната специалност Методика на обучението по БЕЛ в началния етап на образованието на 10.01.2017 г. Отчислена е с право на защита в законово установения срок (10.01.2021 г.) и след вътрешно обсъждане на заседание на Съвета на катедра «Дидактика» е насочена към публична защита като са спазени всички процедури, регламентирани в Правилника на СУ „Св. Климент Охридски“, предвиждащ придобиването на образователната и научна степен „доктор“.

В професионалната си изява като учител и в ролята ѝ на докторант Десислава Тодорова участва интензивно в редица научни и практически форуми с национален и международен характер, в учебно научни визити в чуждестранни университети, организирани от нейния научен ръководител проф. дпн. Нели Иванова и се отличава със забележителна публикационна активност като млад изследовател. Проявява се и като активен член на факултетската общност, свидетелство за което е изборът ѝ за член на Общото събрание на факултета от квотата на докторантите.

Анализ на характеристиките на дисертационния труд и автореферата

Дисертабилност и значимост на темата на дисертационното изследване

Темата на дисертационно изследване е изключително актуална в контекста на съвременните приоритети пред качеството на образованието, разглеждано от една страна като ключов фактор за «овластяване» на подрастващите да инвестират личностните си ресурси в справянето с разнообразни предизвикателства, проява на критично мислене и вземане на решения, а от друга - за разрешаването на глобални проблеми като справяне със социалните неравенства, обезпечаване на пазара на труда с квалифицирани и компетентни специалисти за осигуряване на социален и икономически просперитет. Избраният от Десислава Тодорова изследователски проблем, посветен на стимулиране на литературните компетентности в началния училищен етап чрез усъвършенстване на уменията за четене с разбиране е особено значим и

навременен в светлината на не чак толкова оптимистичните резултати през последните години относно представянето на българските ученици в международни сравнителни изследвания на училищните постижения (от типа PISA, PIRLS), които регистрират функционална неграмотност, неспособност за трансфериране на придобити компетентности в нови и/ или различни типове контекст, отсъствие на рефлексивно мислене и възможности за адекватно опериране с разнообразна информация. Темата на изследването е дисертационна и с безспорна актуалност от гледна точка на проблемната си фокусираност и точното си параметриране.

Структурно композиционна рамка и съдържание на дисертационния труд.

Дисертационният труд е с общ обем от 264 стр., от които 222 стр. основен текст, придружен от справка за използваната литература, съдържаща 90 заглавия на библиографски и интернет източници, 9 приложения, разположени върху приблизително 30 стр., съдържащи най-вече образци от диагностичен и експлораторен инструментариум, с които е реализирано научното изследване.

В композиционен план трудът е структуриран традиционно, а именно в увод, три глави и заключение.

В **увода** докторантката мотивира избора си на изследователски проблем като изтъква аргументи в полза на неговата научна и социална значимост. Изложени са основните аспекти от нейната изследователската програма, а именно обект, предмет, цел, задачи хипотеза на изследването. Въвеждащата част на разработката във връзка с аспектите на изследователската програма прави позитивно впечатление с кратката, но полезна систематика, която авторката е предприела относно основните изследователски методи и особеностите на използваната от нея изследователска стратегия.

В **първа глава** е очертана теоретичната рамка на изследването, като в нея е отделено специално внимание на изясняване на основното понятийно поле, във центъра на което са езиковата и литературната компетентности. Отделено е място на тяхното концептуализиране от различни изследователски гледни точки и операционализация на равнище държавни образователни стандарти, учебни програми и в процеса на обучение по БЕЛ в началния образователен етап.

Направен е обширен обзор на поредица проблеми, отнасящи се до методическите аспекти при формиране на езикови и литературни компетентности в началния образователен етап с акцент върху традиционни и актуални подходи, похвати, форми, средства, стратегии и техники за стимулиране и усъвършенстване на уменията за четене с разбиране като важна предпоставка за превръщане на началните ученици в езиково компетентни ползватели на национално и световно литературно наследство.

Втора глава представя авторската перспектива на докторантката относно начина, по който трябва се предложи и обоснове комплексен методически подход за формиране на литературни компетентности чрез стимулиране на умения за четене с разбиране. В основата на представения концептуален модел са няколко клъстера от методически идеи, всеки от които има свои специфични подструктури и компоненти. Методическите предложения в плана на своята реализация би следвало да се разгръщат последователно и допълвайки се взаимно, така че в своята цялост да подкрепят формирането на високо развити литературни компетентности. Част от идеите са насочени към планиране и конструиране на учебните ситуации в рамките на урока по БЕЛ в началния етап със специален фокус върху формиране, стабилизиране и надграждане на уменията за четене с разбиране на учениците. Следващият клъстер от предложения има мотивационен характер по посока овладяване и затвърждаване у учениците на умения за работа художествен текст. Третият набор от идеи е по посока осъществяване на ръководена дейност от страна на учителя за развитие на знанията и уменията на малките ученици за създаване на писмени и устни текстове, както и за самостоятелно реализиране на творческа задача. Четвъртият е ориентиран към формиране на умения у тях за групово работа и засилени интеракции с цел улесняване на четенето с разбиране и формирането на литературни концепти, а последната група от идеи се отнася до стимулирането на тяхната читателската активност и критическото литературно мислене чрез извънурочни дейности. Съдържателното изпълване на методическия подход се осъществява чрез подбор, допълване, разширяване и авторско аргументиране от страна на Десислава Тодорова на съществуващи в научното поле и

образователната практика у нас и в чужбина методически похвати и стратегии за развитие на литературните компетентности, предложени и обосновани проф. дпн. Нели Иванова и методически прийоми и техники, прилагани за подобряване на уменията за четене с разбиране в контекста на обучението по английски език като роден и чужд език, предложени от американските практики Стефани Харви и Ан Гудвис. Открити в тази част на дисертацията са приносите на докторантката, отнасящи се до оригиналните разработки на учебни материали и интересни идеи за реализация на учебни дейности, с помощта на които биха могли да се приложат методическите похвати за подобряване на уменията за четене с разбиране във връзка с развитието на литературни компетентности у началните ученици.

В последната **трета глава** са изложени организационно процедурната рамка на емпиричното изследване, основните фази на неговата реализация в логически порядък и резултатите от него. Макар дизайнът на емпиричното изследване да е експлицитно определен от докторантката като „класически експеримент“, програмата му, поне според мен, се отличава с доста смесени моменти, които са характерни повече за квазиексперименталните планове, изследванията в действие (action research) и анкетните допитвания. Изследването има няколко централни моменти, отразени в неговите основни етапи: 1) етап на апробиране на ключов за изследването инструментариум, включващ създаване на дидактически тестове за определяне равнището на езикови компетентности в начален етап и проверка на техните психометрични свойства 2) етап на предварително изследване чрез тестиране и решаване на творческа задача с цел извеждане на дефицити в езиковите и литературни компетентности на началните учениците; 3) етап на същинско изпробване на методическия подход с авторски характер в серия от 14 урока в експериментална и контролна група и оценка на неговите ефекти чрез анализ на данните от проведените наблюдения във връзка с реализираните уроци; 4) в заключителния етап на изследването се търсят допълнителни данни за оценка на равнището на формиране на литературни компетентности на началните ученици в експерименталната и контролна група чрез следхождащ методическите интервенции дидактически тест със задачи,

целящи измерване на езикови и литературни знания и умения, както и чрез широкообхватни допитвания по темата, насочени към начални учители, родители и писатели на детска литература.

Получени са големи масиви от данни. Статистическият анализ на тези данни, макар и относително семпъл (базиран предимно на анализ на честотни разпределения и средни стойности), е в съответствие с основната цел и многобройните задачи на изследването и е на ниво, което е позволило на докторантката да направи многообразни интерпретации и съдържателен анализ.

Това, което трябва да се призапе по безспорен начин на Десислава Тодорова, е нейната свръхпродуктивност, етнусаизъм и особено старанието ѝ да изследва множество аспекти, гравитиращи около проблема за езиковите и литературни компетентности и подходите за тяхното стимулиране в процеса на обучение по БЕЛ в началното училище.

Научни приноси на дисертационния труд

Приемам за основателни и коректни формулираните от докторантката приноси на изследването от теоретично и практическо естество. Допълнително към тях бих открила и следните други достойнства на дисертационния труд:

1. На базата на значими теоретични систематизации и анализи по убедителен начин е аргументирана тезата за взаимосвързаността на езиковите и литературните компетентности, развивани в обучението по БЕЛ като важно условие за формиране на метакогнитивни умения, подпомагащи четенето с разбиране и осмислянето на художествени текстове от страна на учениците в началния образователен етап.
2. Дисертацията има приносен характер и чрез обосноваването на авторски комплекс от методически похвати, насочени към усъвършенстване на уменията за четене с разбиране чрез включване в него освен на добре подбрани познавателни стратегии, също така на активизиращо мотивационни и базирани на интеракции в учебната група техники, чрез които се подпомага ръководената от учителя дейност във връзка с рецепцията и осмислянето на литературни текстове за деца в начална

училищна възраст. По този начин се запълват известни дефицити в полето на научните концепции и в практиката.

3. Създаден е пакет от авторски инструменти с диагностична и експлораторна изследователска насоченост по посока установяването на проблемните зони в езиковата и литературната компететности на учениците в началния образователен етап, които дават възможност за събиране и триангулиране на данни от различни източници (ученици, учители, родители, детски писатели) – подход, който е изключително ценен както в предварителния етап на дисертационното изследване, така и в неговата същинска фаза, когато трябва да се апробира и оценява стойността на самия методически инвентар от учебни инструменти и материали.

Качества на автореферата

Представеният автореферат е с общ обем от 84 страници, съдържа всички необходими реквизити и отразява коректно в структурен и съдържателен план дисертационния труд.

Публикации по темата на дисертацията

Докторантката има внушителен брой излезли от печат и депозирани за отпечатване публикации по проблематиката на дисертационното изследване, които далеч надхвърлят нормативно установения в това отношение минимум. Техният общ брой е 25. Сред тях са 11 статии в български и чуждоезични реферирани и индексирани педагогически научни издания и 14 доклада в сборници от научни педагогически форуми в страната и чужбина.

Някои препоръки и въпроси

1. Основната ми препоръка към докторантката се отнася до необходимостта от по-задълбочено осмисляне, респ. прилагане и като инвентар, и като научна обосновааност на определени статистически техники и процедури в качеството им на доказателства в хода на емпиричното изследване. Например, анализът на интеркорелациите между айтъмите в дидактическите тестове трябва да се осъществява прецизно и с вещина, защото наличие на статистически значими взаимовръзки между тях не

означава автоматично, че инструментът е смислово консистентен. Много по-често наличието на интеркорелации между задачите е функция на техния брой в инструмента (при по-малък брой айтеми се получават по-високи интеркорелации). По подобен начин е препоръчително да се внимава с изводите за наличието на високи корелационни коефициенти между отделните части и/или айтъми на инструментите за анкетиране на учители, родители и писатели. Използването на стойностите на съответните статистики просто за демонстрация, а не като основа за същински качествен педагогически анализ, няма висока научна стойност. Когато се използват показателите на определени статистики като Хи-квадрат в качеството на доказателство за получен статистически значим резултат (например, на стр. 130 от дисертационния труд), които се изчисляват автоматично от използваните от докторанта софтуерни програми, се прилагат целите таблици, съдържащи всички реквизити, а не отделни извадки от тях на Хи-квадрат теста, т.е. стойността на самата статистика (Value), броят на променливите, които участват в статистическото уравнение при изчисляване на статистиката (degrees of freedom) стойността на полученото ниво на статистическа значимост (p/Asymp.Sig./2-tailed/) и др.

2. Оценката на ефектите от приложението на авторския методически комплекс от подходи за развитие на литературната компететност на началните ученици чрез четене с разбиране в хода на апробацията в контролната и експерименталната група трябва да е по-убедителна, което може да се постигне както чрез представяне на по-силни «количествени» аргументи, така и чрез акцент върху качествения анализ на резултатите от приложението на тези подходи върху такива важни измерители на ефективността на обучението като учебната мотивация, самооценката на учениците за степента на формираност на литературните компететности, социоемоционалния климат в учебната група в рамките на обучението по БЕЛ и др.

3. Въпросът ми към докторантката е: Може ли проучването на мненията на родителите и детските писатели да е полезно и с какво за в бъдеще с оглед разширяване и задълбочаване на Вашите методически идеи по отношение на изграждането на литературните компететности у началните ученици?

Заклучение

Разработеният дисертационен труд показва високата мотивация и ангажираност на докторантката да изследва развитието на литературните компететности във връзка с опитимизирането на уменията за четене с разбиране на художествени текстове в началната училищна степен през множество перспективи и на много равнища. **Това е основание да дам положителна оценка на представеното дисертационно изследване и да подкрепя присъждането на образователната и научна степен „доктор” на Десислава Цветанова Тодорова.**

София, 12 април 2021 г.

Изготвил рецензията:

/доц. д-р Б. Мизова/